

# —≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻԷ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

• 119

1953

≡ ՅՈՒՆՈՒԱՐ ≡

ԹԻԻ 1

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

## ՅԻՇԵԱ ՈՐԴԵԱԿ

Նոր Տարին ժամանակի հանգրուան մը և հասկացողութիւն մը ըլլալէ յետոյ, անդրադարձումի պատեհութիւն մըն է առաւելաբար: “Յիշեա որդեակ” կը թելադրեն Ս. Գիրքն ու Աւետարանը, վերադարձնելով մեր միտքը անցեալին: Իրաւամբ, յիշող մտքին համար անմոռանալի է անցեալը, ինչպէս դէպի նորը ձգտող գիտակցութեան համար, շինիչ է ապագան:

Մարդկային կեանքի ու մտքի ամենէն սքանչելի երեւոյթներէն մին է յիշողութիւնը, առանց որուն մենք զրկուած պիտի ըլլայինք մեր ինքնութիւնը կազմող և բարացուցող տուեալներէն: Մեր լսածներն ու տեսածները, մեր յղացքներն ու գաղափարները, մէկ խօսքով մեր ֆիզիքական ու հոգեկան ապրումներն ու տպաւորութիւնները կը կազմեն գեղեցիկ շարանը մեր յիշողութեան, ինչպէս նաև իմաստը մեր ինքնութեան: Մեր անցեալն է որ մեր կեանքին կուտայ բարոյական և իմացական արժէք:

Յիշողութիւնը մարդկային մտքի ու հոգիի մէկ կարողութիւնը ըլլալով հանդերձ, իր տեսակն ու որակը գերազանցօրէն կը պարտի մեր ապրելու կերպին: Մեր յիշողութիւնը հետեւաբար մթերքն է մեր ապրումներուն, մեր ըզգացումներուն, և մեր հետապնդած գաղափարներուն:

Վայ անոնց, որոնց միտքն ու հոգին գէշ յիշողութիւններու մթերանոցներ են, կեանքի դժբախտ պատեհութիւններէն և բերումներէն զոյացած, աւելայն առաւելաբար տխուր է պարագան անոնց՝ որոնք իրենց վատ և անյանձնարարելի արարքներով կազմած են իրենց անցեալը և իրենց յիշողութիւնը: Այս վերջինները կամաւոր կերպով կը սիրեն մոռացութեան ապաւինիլ: Մոռնալը մեծագոյն արուեստն է մեղանշողներուն և վատ արարքներու հեղինակներուն: Բոլոր անոնց՝ որոնց անցեալը արատաւոր է, լեցուն անձնասիրութեամբ, մեղքերով, գաւերով և ոճիրներով:

Ինչպէս մեծ անձնաւորութիւններու, այնպէս ալ ազգերու կեանքը պայմանաւորուած է իրենց անցեալով: Ի՞նչ է պատմութիւնը եթէ ոչ անցեալ սրբաբազորութեանց շարանը, և ի՞նչ է Ս. Գիրքը, եթէ ոչ մեծ ժողովուրդի մը

մտքի ու հոգիի ներշնչումներու և ապրումներու շարքը, իրերը և անոնց շարժումը չէ որ կը զոյացնեն ժամանակը, այլ մարդային էակներու սպրած թանձրացեալ ու լեցուն տեւողութիւնը:

Անցնող տարիները ժամանակային թուարկութեան պայմանաւորեալ միութիւններ են լոկ, առ առաւելն տոմարական արժէքով. այն ատեն միայն բարոյական արժէքի կը բարձրանան, երբ մարդկային առաւելութիւններէն է որ կը բխեցնուին: Ինչպէս արմաւենին և նոյն ընտանիքին պատկանող ծառերուն ներքին աճումը իրենց պատեանին վրայ ամէն տարի կը ցուցանշուի կեղեւային շերտերու նոր օղակի մը յաւելումով, նոյնպէս ամէն տարիի բարդութիւնը մեր օրերու վրայ՝ պէտք է նշանակէ նոր բարգաւաճում մը մեր ներքին կեանքին մէջ:

Տարի մը անցուցինք ազգովին, և ունինք անոր կնիքը մեր հոգիներուն մէջ: Աշխարհի չորս ծագերուն նետուած բոլոր աշխարհամասերուն վրայ մեր կեանքը կը շարունակէ ըլլալ դժուարութիւններու, պայքարի և անապահովութեանց շարք մը: Հատուածական պայքարներ, յարանուանական մեղադրանքներ, անհանդուրժողութիւններ, դաւեր, կը մթաշնչեն մեր կեանքը, որ այնքան պէտք ունի փոխադարձ հասկացողութեան, զիրար սիրելու և միասին գործելու համբերաշխ զգացումներուն: Իրարու գործ արգիլել ու զիրար չէզոքացնելու համար վատնուած ուժերը, եթէ գործածուէին մեր կեանքի կազմակերպութեան պահանջման և ստեղծագործութեան թափին, մեզի պիտի շահեցնէին այն բոլոր՝ որուն պէտք ունի այնքան Հայ սփիւռքը:

“Յիշեալ որդեակ”, որքան տեղին է կրկնելու Ս. Գրական այս պատգամը, բոլոր անոնց հոգիին, որոնք նոյն ցեղի, արեան և ճակատագրի զաւակներ են, երբեք սակայն զիրար չճանչնալու, չհասկնալու և հերքելու աստիճան: Որոնց ազգային և կրօնական ճակատագիրը նոյն է և նոյն պարտի մնալ, ինչպէս երէկ նոյնպէս ալ այսօր, պատմութեան հոսանքն ի վեր և մեզի պարտադրուած դժուարութիւններուն ընդմէջէն:

“Յիշեալ որդեակ” որ պանդուխտ ես, հեռու քու դարերու երազէն և անոր գերազոյն հաւաստիքէն: Թէ ինչ կերպով ալ որ մտածել ուզես ու ջանաս, քու գերազոյն ճակատագիրը Սփիւռքի մէջ չէ որ պիտի վճռուի: Ինչ որ կըրնանք և պարտինք ընել, մեզի պարտադրուած այս պանդխտութեանը ընթացքին, ատիկա պահին է ա՛յն ինչ որ ունինք, և զայն տարուէ տարի զարգացնել նոր յաւելումներով: Ընել այն ամէնը՝ ինչ որ անհրաժեշտ է որ հայութիւնը, իբրև ինքնուրոյն ժողովուրդ, չկորսուի օտարութեան մէջ և չբաժնուի իր Եկեղեցիէն և իր ազգային գաղափարէն ու Հայրենի երազէն, որոնք իր դարաւոր կեանքի իտեալները կազմած են և կը մնան:

“Յիշեալ որդեակ”, կ'ըսէր Ենովան, Մովսէսի բերնով Իսրայէլի ժողովուրդին, յիշէ երբեք գերութիւնդ, յիշէ ընտրեալ ժողովուրդ մը ըլլալուդ պարագան, յիշէ աւետեաց երկիրը, և կազմակերպէ ինքզինքդ այդ մեծ յառաջդրութիւններուն ի նպաստ: Ուրիշ իմաստուն մը, Մովսէս, փոխադրելով այս գաղափարը մարդուն գիտակցական և հոգեկան մարզին վրայ, կը յաւելուր իր կարգին, “Մանի՛ր զքեզ”:

Նոր Տարուան առիթով, որքա՞ն պէտք ունինք իրարու ազգովին, ունե-

նալու կարելի քաղցրութիւնն ու տրամադրութիւնը, հայօրէն քննելու և լուծելու մեր առջև դրուած մեր ազգային կեանքէն բխող այն հարցերը, որոնք այնքան պէտք ունին լուրջ և գիտակից գննութիւններու: Պէտք չէ նոր առիթներ ստեղծել մեր ցեղային հաւաքական կորովը քայքայող արարքներու և անոր խղճմտանքը պղտորող միջադէպերու: Ո՛րքան բաղձալի էր որ աշխարհի չորս հովիւրուն նետուած մեր ժողովուրդի բեկորները, այս օրերուն մանաւանդ, ունենային մեր մեծ նախնեաց նկարագրի ամենէն սրտապնդիչ դիմը, ողմտութիւնը, պարզել կարենալու համար այնպիսի գործունէութիւն մը, որ նպատակ ունենար միայն ազգային շահը հետապնդելու, Վասնզի մեր վաղը թաւալուն կաթիլ մըն է մեր երէկի և այսօրուան ճամբաներէն փշուր փշուր գոյացող:

“Յիշեա որդեակ” հարազատ ու երախտաւոր զաւակը Հայ ժողովուրդին, թէ քու ցեղդ, ամենադժուարին պայմաններու և հալածանքներու մէջէն, չար ժամանակներու հարուածներուն և ճնշման տակ պահեր է իր գոյութիւնը, անցնելով ճշդ հուր և ընդ ջուր» և հասեր մեր օրերուն:

“Յիշեա որդեակ” թէ Հայ Եկեղեցին այն գերագոյն վայրն է, ուր Հայ մը ինքզինքը ամենէն աւելի հարազատ կը զգայ իր եղբայր հայուն: Այն հոգեկան և նոյնիսկ նիւթական կազմակերպութիւնը, ուր Հայ Հոգին կրնայ պաշտպանուիլ արտաքին ազդեցութիւններէն, և մնալ հաշտ ինքզինքին և իր անցեալին հետ: Թէ մեր անցեալ ինչպէս նաև ներկայ գոյութիւնը մեծ չափերով կապուած է մեր Եկեղեցւոյ գոյութեան: Ամէն անգամ երբ փորձած ենք հեռանալ այդ ոգիէն և հովանիէն, կորսուած ենք, վկայ մեր պատմութիւնը և անցեալի մեր դառն փորձառութիւնները: Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին ո՛չ միայն գերազանցօրէն քրիստոնէական է, իր հոգեւոր փրկութեան զաղափարով, իր գործունէութեամբ, իր թիւին համեմատութեամբ առաւելագանց նահատակութիւններով, այլ նաև իր և Ազգային Եկեղեցի պահապան հրեշտակն է եղած բախտէն հալածական իր զաւակներուն, մեր ազգային դաւաւոր գոյութեան ընթացքին:

Չտարուինք մութ և պղտոր հաշիւներէն Հայ Եկեղեցւոյ և ողիի միասնականութիւնը հերձելու յետին նպատակներով: Մեր նիւթական և բարոյական գոյութիւնը ամէն օր հարկին տակն է լուրջ վտանգներու, և ատենը չէ բիւզանդական վէճերու և խորթ ու տարամէտ զաղափարաբանութիւններու, երբ այնքան պէտք ունինք ամփոփուելու, լրջանալու և իրարու հետ ըլլալու:

Գիտնանք վերջապէս թէ որ և է ատեն մարդկութիւնը այնքան բաժնուած ու խորթացած չէ իրարմէ և անընդունակ գործակցելու որքան այսօր: Ամէն պետութիւն կը ջանայ նեղել կամ ջնջել միւսը, մոռցանելու համար միայն իր արեւակիցները: Ու երբ այսպէս է աշխարհը, որուն ծոցին մէջ կտոր կտոր ինկած ենք ազգովին, ի՞նչ կը մնայ մեզի ընել, ժողովուրդ Հայոց օր ի սփիւռս աշխարհի, եթէ ոչ իրար հետ ըլլալ, իրարու ցաւին և կարիքին գիտակից, կարենալ ստեղծելու մեծ ընտանիքը, մեզ հիւրընկալող բարեկամ ժողովուրդներու մէջ, մինչև որ զայ ու հասնի բաղձալի արդարութիւնը և սպիտակ աղաւնին մեզի ալ բերէ իր աւետիսը, որուն յոյսն ու հաւատքը չէ պակսած մեզի դարերէ ի վեր: Որքա՛ն աեղին է հոս կրկնելու օտար մեծ բանաստեղծին

խօսքը, այնքան պատշաճ մեր ճակատագրին. «Ո՞վ է յաղթանակներու վրայ խօսողը, դիմանալն է քաջութիւնը»:

Պահենք մեր հողին մէջ դարերէ ի վեր վառուող զոյգ հրայրքները, սէր դէպի կրօն և սէր դէպի մեր ազգն ու Հայրենիքը: Այս նպատակին համար անհրաժեշտ է որ մենք միացնենք մեր ուժերը և միասիրտ ու միախորհուրդ նուիրուինք այդ զոյգ սրբութիւններուն: Այն ատեն միայն մենք կը հազնինք մեր պապերու գրահը, որ վիշտերէն ու դժուարութիւններէն փշրուել չէ դիտցած բնաւ, ու կը դիմակայենք ժամանակին չարիքն ու դժուարութիւնները, մեր պապերու հողիով:

“Յիշեալ որդեակ” թէ ժամանակները ինչ զոյնի և գաղափարաբանութեան ներքեւ ալ դնել ուզեն մեր ժողովուրդը և ինչ միջօրէականներու տակ մեր Հայրենիքը, անոնք չեն դադրիր մեզի պատկանելէ և մեր սիրտն ու միտքը իրենց հետ ունենալէ: Մեր երկիրը և մեր ժողովուրդի մեծ զանգուածը նոր չէ որ դժուարութիւններու առջև կը գտնուի, յաճախ տարիները և քաղաքական լուծերը զոցած են յոյսին բոլոր դարպասները, բայց մեր ժողովուրդը զիտցած է դիմակայել այդ բոլորին և գալ ու հասնիլ այս օրերուն: Այս զգացումով կեցած են չար ժամանակներու դէմ դարերով, մեր ցեղէն անոնք՝ որոնց նայուածքը զիտցեր է ներկայէն անդին անցնիլ:

“Յիշեալ որդեակ” որ քու Եկեղեցւոյդ գերագոյն Աթոռը, Էջմիածին, միայն նուիրապետական Հաստատութիւն մը չէ, այլ գերագոյն խորհրդանիշ մը, մեր բոլորին, իմանալի այն պարունակը, զոր իւրաքանչիւր ժողովուրդ ունի և կը ստեղծէ իրեն իբրեւ գերագոյն ամրոց, կամար-գօտի մեր հողինքը իրարու զօգող: Տաղնապներ շատ է անցուցած ան, Շահ-Ապասներէն սկսեալ մինչև մեր օրերու տէրերը. այդ բոլորին դիմացած է ան և կը դիմանայ, ապրեցնելով իրեն յառող հողները, եթէ այս վերջիններուն մէջ չմեռնի և չազատի «Լուսաւորչի կանթեղը»:

Վաթիչաձեւերը կուգան ու կ'անցնին, մնայունը ողին է, և Էջմիածինը աւելի քան երբեք հողի եղած է նոյնիսկ այն օրերուն՝ երբ իր աթոռակալները շղթայակապ կը պտըտցուէին արքունիքէ արքունիք: Յիշէ այս բոլորը և մի տարուիւր օրուան սուտ մարգարէներու զուշակութիւններէն, որոնք յաճախ արեւելքի ամպերուն կը նային անձրեւի սխալ զուշակութիւններ փորձելու համար:

“Յիշեալ որդեակ” թէ քու ազգային և եկեղեցական միասնական ու անբաժանելի գաղափարներու շնորհիւ միայն պիտի կրնաս դուն պահել ինքզինքդ հայ և անբաժանելի մասնիկը մնալ յաւերժական հայութեան և Հայ մարտիրոս Եկեղեցիին, որոնցմէ բաժանումը կամ գատորոշումը բարոյական և ապա նիւթական մահուան առաջնորդած է միշտ իր զաւակները: Յիշէ այս բոլորը և ընդունէ զանոնք իբրեւ կտակ ժառանգութեան, քու ներկայ և ապագայ կեանքին համար: